

Brott och dödsstraff

Elisée Reclus

(På ett offentligt arbetarmöte i Lausanne höll Elisée Reclus, några år före sin död, detta tal.)

Mina herrar!

Jag har inte äran att vara schweizisk medborgare och jag känner endast helt obetydligt er lag, ur vilken några petitionärer vilja ha bort en viss paragraf. Men det handlar här om en mänsklighetens fråga, som är uppe till diskussion i alla civiliserade länder. I min egenskap av människa och internationalist har jag också rätt att behandla denna fråga. Jag måste olyckligtvis även som fransman sysselsätta mig därmed, ty ock mitt fädernesland är ännu halshuggningens land, och guillotinen, som där uppfanns, funktionerar ännu.

Som dödsstraffets motståndare måste jag först söka att lära känna dess ursprung. Är det riktigt, att härleda det från det pärsonliga försvaret? Om det så vore, så skulle det vara svårt att bekämpa det, ty envar av oss har helt visst rätt att försvara sig och de sina, det må vara mot ett djur, det må vara mot en vild människa, som angriper oss. Men det är dock tydligt, att det pärsonliga försvarets rätt inte kan åberopas här, *ty rätten upphör med faran*. Om vi taga vår medmänniskas liv, så skulle det kunna få ske i så fall, att vi inte ägde andra samhälleliga hjälpmedel mot den store brottslingen, att intet annat kunde hjälpa oss; likaså, om en människa ställer sig utom samhället, sätter sig över alla överenskommelser, eller om han låter sin makt för hårt trycka medborgarna, som i dag äro förvandlade till undersåtar. I alla dessa fall ha människorna rätt att uppresas och döda förtryckaren, våldsverkaren. Historien lämnar oss lyckligtvis talrika exempel på denna rätts verkställande.

Dödsstraffets ursprung, så som detta straff av staterna användes, är säkert intet annat än hämd, hämd utan gränser, hämden reglerad av ett slags summarisk rättvisa, så att säga vedergällningens straff: »Tand för tand, öga för öga.»

Då familjen uppstod, trädde den i individens ställe, för att uttaga hämden (blodshämd, vendetta). Den kräver blod som pris, varje sår betalas med ett annat, varje död med en annan död; och på så sätt fortplantas fientligheterna och fejderna in i evighet. Sådant var tillståndet i en stor del av Europa under medeltiden, det rådde ännu i förra århundradet i Skottland, än i dag i Albanien, Kaukasus och många andra land.

Emällertid gjorde en viss ordning sig gällande i de ständiga fjäjderna, nämligen friköpandet. De av andra till döden dömda individerna eller familjerna kunde vanligen friköpa sig; och denna slags handel fastslogs av bruket. Så många oxar, får eller getter, så många klingande mynt, eller så många tunnland jord bestämdes för friköpandet. Den dömd kunde ock köpa sig fri, i det han lät upptaga sig av en annan familj, mången gång t. o. m. av den, som han hade förolämpat; han kunde bliva fri genom ett stordåd från hans sida; och slutligen kunde han falla alltför djupt, för att vara värdig bestraffning. Det var tillräckligt för honom att ta sin tillflykt till en kvinna; från det var han fri, alltför dålig för att man skulle vilja döda honom, men olyckligare än om han blivit betäckt med sår. Han levde, men hans liv var sämre än döden.

Lagen om vedergällning från familj till familj kunde synbarligen inte upprätthållas i de stora civiliserade staterna, monarkier eller republiker. Här är det samhället, företrätt av dess regering, konungen, rådet, myndigheterna, som övertagit hämden, eller, såsom det på de rättslärda språk kallas, försonandet. Men historien bevisar oss, att, i det staten har tillvällat sig rätten att i allas namn straffa, den sysselsätter sig framför allt därmed att hämnas sina egna, lidna oförrätter, och vi veta, med vilket raseri den förföljer sina fiender och med vilken slughet och grymhet den utkräver sitt straff. Det finns inte några marter, som inbillningskraften skulle kunna tänka ut, som ej använts av den härskande makten mot tusenden av människor: Här brände man vid långsam eld, där halshögg eller slet man av den ena lemman efter den andra; i Nürnberg inneslöt man den dömd i »järnjungfruns» famn, som var rödglödgad; i Frankrike krossade man hans benstomme eller lät sönderslita honom av fyra hästar; i Orienten spikar man de olyckliga vid pålar; i Marocko murar man in honom ända till halsen.

Och varför alla dessa hämdakter?

Är det för att straffa verkliga brott? Nej, städse är det endast de härskande klassernas hat, som riktade sig mot de parsoner, som fordrade och gjorde gällande tänkandets och handladets frihet. Dödsstraffet har alltid stått i tyranniets tjänst. Vad har Calvin, våldets mästare gjort? Han lät bränna Michel Servet, en av dessa vetenskapens siare, av vilka man i hela mänsklighetens historia med möda räknar tio eller tolv. Vad har Luther, en annans religionsgrundare, gjort? Han har eggat sina vänner, storherrarna, att stöta sig över bönderna: »Döda dem, döda dem, hälvetet tar dem hellre åter.» Vad har den segerrika katolska kyrkan gjort? Den har upprättat inkvisitionsdomstolarna och autodaféerna. Det är den, som tände kättarebålen, vilka under tre århundraden höllo det ädla spanska folket i skräck. Och då för ej länge sedan en fri stad beskylldes för att vilja upprätthålla sin självständighet och återerövrades av sin förtryckare, ha vi ej då sett, hur dessa mördade män, kvinnor och barn, huru de betjänade sig av kanoner för att snabbare förstöra högarna av lik. Och de i mordraseriet deltagande, uppträdde de ej sedan och cyniskt skröto över sina bedrifter?

Men om staten är grym och vild, då det gäller att hämnas en kränkning, som tillfogats dess makt, så visar den sig dock mindre angelägen att straffa privatförbrytelser, och så småningom har det därför blivit en skändlighet att använda dödsstraffet. Den tid är ej mera, då bödeln, klädd i rött, visade sin parson strax bakom konungen; han är ej längre statens andra parsonlighet, han är ej mer »det levande underverket», såsom Joseph de Maistre kallade honom; han har blivit samhällets skamfläck. Det har funnits män, som låtit stympa sin högra hand för att ej kunna tvingas till bödelstjänst. I många länder, där dödsstraffet ännu består, halshugger, hänger och stryper man blott inom fängelsets murar. I flera land har emellertid dödsstraffet alldeles avskaffats, den halshuggnes blod fuktar inte mera dess mark, och Schweiz är en av de nationer, som haft äran att bränna upp schavotten.

Blod skriar efter blod; det är omkring schavotten samt i fängelserna mördare och tjuvar uppstå. Våra domstolar äro skolor för brottet.

Dödsstraffet är onyttigt; är det likaväl rättvist?

Nej, det är inte rättvist. Om en individ hämnas ensam och för egen del, kan han betrakta sina motståndare som ansvariga; men samhället, i sin helhet taget, måste förstå samhörighetens föreningsband, som sammanfogar det med alla dess medlemmar, de dygdiga såväl som de brottsliga, samt erkänna, att det själv har del i skulden till varje förbrytelse. Har det bekymrat sig om brottslingens barndom? Har det givit honom en fullständig uppfostran? Har det jämnat hans vägar, lättat hans gång? Har det ständigt givit honom goda exempel? Har det sört för, att han ock haft varje tillfälle att förbliva ärlig, eller att åter bliva det efter sitt första fall? Och om det ej har gjort det, kan inte brottslingen då beskylla det för orättvisa?

Nationalekonomen John Stuart Mill, denne hederlige lärde, som man skulle kunna uppställa såsom ett gott exempel för alla hans kolleger, jämför samhällets medlemmar med kapplöpare, för vilka någon härskare utstakat ett och samma mål. Den ene av kapplöparna är ung, rask, lätt och vig, en annan är redan gammal; det finns sjuka ibland dem, lama, krymplingar. Vore det rättvist, att dömma de sistnämnda: En till nöd, en annan till slaveri och till döden, medan de första kröntes som segrare? Och likväl, gör man annat i vårt samhälle? Somliga ha lyckans ynnest, uppfostrans och kraftens företrädare: de förklaras dygdiga. De andra äro av omgivningen dömda att sjunka i elände och brott; och dem skall samhällets straff drabba.

Men även en annan grund finns, som borde förbjuda samhället att fasthålla vid dödsstraffet, nämligen att samhället dödar sig självt, dödar miljonfalt. Nöden förkortar de fattigas liv. Om alla kunde äga vad till livets nödvändigheter hör, så skulle del eja som de engelska pärrarna: de skulle hinna över sextiåren. Men så att säga dömda till tungt, hårt arbete eller till - vad än värre är - arbetslöshet, dö de före den tiden, och under deras

korta liv har sjukdom plågat dem. Resultatet är lätt att uträkna. Minst 8-10 miljoner människor utrotas årligen av våra dagars samhällsordning, blott i Europa, ej därigenom att den skjuter ned dem, utan därigenom att den tvingar dem att dö, då den förekar dem en plats vid livets dukade fästbord. För tio år sedan begick en engelsk arbetare, vid namn Duggan, självmord jämte hela sin familj. En skändlig tidning, städse sysselsatt med att prisa kungens och de maktägandes förtjänster, hade den fräckheten att lyckönska till detta arbetarsjälvmord. »Det är bra, att på så vis göra plats!» utropade det snygga bladet; »de arbetare, för vilka det inte finns användning, taga sig själva avdags; de befria oss från den oangenäma plikten att döda dem med våra händer.» Där hör ni ett cyniskt öppet erkännande av vad alla de tänka, som tillbedja kapitalguden.

Vilket är nu botemedlet för alla dessa massmord, såväl som för de enstaka morden? Ni veta i förväg, vad en socialist skall föreslå. Det är en fullständig ekonomisk omvälvning; det är tillegnandet av jorden och produktionsmedlen genom och för alla, som arbeta och vilja arbeta. På så viss skall hatets klyfta mällan människorna låta sig utjämna och en bro bliva slagen däröver; eländet och hetsjakten efter lyckan, denna brottens stora medhjälpare, skola upphöra att uppvigla samhällsmedlemmarna mot varandra; och den samhälleliga hämdlystnaden skall äntligen kunna vila ut. I våldsrättens ställe, som härskar i den vilda naturen, är det tid att låta rättfärdigheten träda, idealet för envar människa, som är värd detta namn.

Men är det ej möjligt, att det även skall finnas brottslingar i det omgestaltade, fria kommunistiska samhället? Fysiologiskt skulle förbrytartypen väl kunna uppträda på nytt. Vad göra vi då? Mörda vi den brottslige?

Helt säkert inte. Ty den, hos vilken förbrytelsen härflyter av oförstånd, är en olycklig. Honom måste vi bistå och vårda, liksom vi taga hand om de vansinniga och andra sjuka; vi behöva endast skydda oss från deras våldsvärkan. Vad åter de angå, som bliva brottslingar i följd av sitt häftiga lynne eller gneom sitt hetsiga blod, så skulle det i ett anarkistiskt samhälle vara möjligt, att föreslå dem att genom hjältemod åter intaga en social aktad ställning. Man har hundratals gånger sett, hur galärslavar kasta sig i havet eller störta in i eldslågor för att rädda olyckliga, blott för att känna med sig själva att de vunnit andra människors aktning. »Lyd!» fordrar den kristna läran, och folket har förnedrat sig. »Skaffa er pengar!» säga storborgarna till sina söner, och dessa söka på alla möjliga sätt att skaffa sig pengar, vare sig genom utsugning av ekonomiskt svagare, eller med större skicklighet att dralagen vid näsan och lura s. k. rättvisan. »Bliven hjältar!» säga anarkisterna, och t. o . m. rövarna skola åter kunna resa sig genom sitt hjältemod till ära och lycka för hela samhället.

Det Anarkistiska Biblioteket



Elisée Reclus
Brott och dödsstraff

Tidningen Brand #12 1913

www.anarkistiskabiblioteket.se